

KINEVEZÉS-E VAGY VÁLASZTÁS.

**IRTA
RAKOVSZKY ISTVÁN.**

**BUDAPEST, 1879.
RUDNYÁNSZKY A. KÖNYVNYOMDÁJA.**

Legyen tehát. Vegyük fel a keztyűt. Ha az országnak sürgősebb és fontosabb teendője nincsen, mint most kezdeni meg és folytatni az agitációt a választási rendszer ellen s a közigazgatási tisztviselők kinevezése mellett: legyen szabad felszólalnia egy *elmaradott* embernek is, a ki nem tud és nem akar mindent *modernizálni*, hanem ragaszkodik ahhoz, a mi a magyar népnek vérévé vált, a mit a magyar nemzet fennállásának egy évezrede jónak bizonyított, s a minek felforgatását sem szükségesnek, sem czélszerűnek nem tartja.

Azt hittem, hogy számos más anyagi és nemzetgazdasági gondunk nem enged egyhamar időt a közigazgatási tisztviselők kinevezése vagy választása felett perlekedni, azt hittem, épen most nem alkalmas az idő arra, hogy ezen - a lakosság minden rétegét érintő s ősi törvények és szokások által szentesített - gyakorlat és *jog* megdöntéséhez fogjunk; de ugylátszik csalódtam, s a hadjárat rendszeresen megkezdődött.

S ez annál inkább meglep, mert magában véve, absolut teoriából kiindulva nagyon másodrangú kérdésnek tartom magára a közigazgatásra nézve, hogy a tisztviselőket választják-e vagy kinevezik. Mindkettőnek megvannak a maga előnyei és a maga hátrányai. Lehet igen jól kormányozni választott tisztviselővel s igen jól kinevezettel. Viszont mindkettővel lehet igen rosszul administrálni. A kinevezés az adminisztráció jóságát nem menti meg s nem biztosítja; s viszont a választás sem garantiája a jó közigazgatásnak.

Más körülmények, más feltételek, más viszonyok és tényezők döntenek a jó közigazgatás kérdésében, s a kinevezés vagy választás e *tekintetben* igen alárendelt szerepet játszik. S azért kétszeresen meglepett, hogy most, épen most kellett e kérdést bolygatnunk, - mely *egyéb* tulajdonságainál s alkotmányunk fejlődésével való szoros kapcsolatánál fogva sokkal fontosabb, semmint azt *modern* közigazgatási kapacitásaink elismerni akarnák.

Mert jó eleve megjegyzem azt a két kiindulási pontot, hogy;

1. Nem a közigazgatás reformját és nélkülözhetlen javítását tartom másodrangú és halaszt-hatlan kérdésnek. Ez igenis sürgős és fontos ügy, melyet egyéb gondjaink mellett sem szabad elhanyagolnunk; de e reformra, e javításra nézve alárendelt kérdés a kinevezés vagy választás kérdése. S viszont.

2. Ha e tekintetben alárendelt kérdésnek tartom is a választás fentartását: nem tartom annak más szempontokból; nem a magyarság, a közügyek iránti érdeklődés, a közszabadság, az alkotmányos élet biztosításának szempontjából.

Jól tudom, hogy hálátlan szerepre vállalkozom, midőn régi institutióink maradványai mellett lépek sikra. A *modern* kor emberei szánakozó mosolylyal fognak tekinteni reánk, számban megfogyottakra s új eszmékben (helyesebben új utánpótlásokban) elmaradottakra; és én mégis azt hiszem, hogy nem azoknak van igazuk, a kik a múlt kincseit, mert a multaké, épen semmibe sem veszik; nem azoknak, a kik a régi erős vár romjait, mert romok ledöntik, s helyébe egészen új, egészen idegenszerű épületet emelnek; hanem igazuk van azoknak, a kik a jelen és a múlt helyes egyesítéséből teremtik meg a biztosabb, erősebb jövőt; a kik kijavítják a régi erősség romjait, de nem vetik meg annak szilárd anyagát, és számot vetnek a talajjal, a melyre építeniök kell, az anyaggal és munkaerővel, a melylyel építeniök kell.

Még minden nemzeten megboszulta magát eddig, ha jogi- és közéletét nem a meglevő alapon, nem történelmi multjához és fejlődéséhez képest fejlesztette; hanem a természetben s a népek életében egyáltalán nem tűrhető ugrással kívánt egyszerre újat teremteni. Példát nem is kell messze keresnem; itt van saját igazságszolgáltatásunk. Tegyük szívére a kezünket, s valljuk meg, hogy a modern eszmék egyszerű áthozatala a nélkül, hogy az a magyar jog fejlődésével a

kellő mértékben öszhangzatba hozatott volna, keserűen megboszulta magát, s a szellemi, morális áldozatokon, az általános elégedetlenségen kívül anyagilag is óriási áldozatába került az államnak, s még nagyobb az egyeseknek.

S midőn az ország belátta az itt elkövetett hibákat s épen azon fáradozik, hogy azokat annyira-mennyire helyrehozza, javitgassa: akkor mi egy másik kérdésben megfoghatlanul ismét ugyan-azon hibába készülünk esni; és pedig oly téren, a hol - félek - még végzetteljesebben boszulandja meg magát az évezredek institúciók figyelembe nem vétele.

De hát kitaláltuk a jelszavakat, s ezek már oly szerencsésen vannak széthintve az országban, hogy szinte szégyenkezve félre kellene vonulnia annak, a ki ezek ellenében ragaszkodik a régi alaphoz, - ha e jelszavak igazak volnának.

Modern közigazgatás és pláne állami! De hát miért modern és miért állami? Vagy talán nem tudnának az illető modern szaktekintélyek arról a sok alapos ellenvetésről és kifogásról, a melyet épen az újabb időben emelnek a közigazgatási tisztviselők általános kineveztetése ellen s a választás, mint az önkormányzati jogok kiegészítő része mellett s épen parlamentaris, szabadelvű országokban? Nem tudnának arról a sok modern visszaélésről, a melyet pl. Amerikában is a kinevezett tisztviselők tömege elkövet? Nem mondom, hogy minden, a kinevezett tisztviselők ellen emelt kifogás alapos, valamint nem ismerem el azt sem, hogy a mellettök hangoztatott dicséretök mind igazak; de tény, hogy az újabb korban nagyon foglalkoznak a választás rendszerének behozatalával ott is, a hol a kinevezés volt a régi gyakorlat, a régi alap.

Sőt még azt is megengedem, hogy csakugyan ez a modern eszme s a másik az elavult. Ha örömet okozhatok vele, szívesen elismerem, hogy a kinevezés a divatosabb, hogy az abstract theoriában ez az elfogadottabb, hogy ez a modern, ha úgy tetszik, nevezzük bizonyos mértékig akár korszellemnek s elfogadom az elmaradott, elavult szemrehányást és ennek egész kíséretét. Nem vitatkozom szavak, frázisok s melléknevek felett. De vigyázzunk, az istenért, nagyon vigyázzunk, hogy *agyon ne modernisáljuk* magunkat s egész közéletünket.

Azt azonban közönséges paraszt eszemmel épen nem tudom felfogni, hogy miért legyen a kinevezett tisztikar *állami közigazgatás?* a mint ezt a frázist nagy hirtelenében elfogadták. De hát kérem csak az állami, a mi kinevezett? Hát a választott képviselők közül alakult ház nem állami intézmény? Hát maguk a perhorrescált megyék nem az állam, nem az alkotmány kiegészítő részei-e? Lehet, hogy a tudós urak be tudják bizonyítani, hogy *állam és kormány* egy és ugyanaz, de én igen nagy különbséget látok a kettő között; az állami intézményeket s így az állami közigazgatást is igen sokféle rendszerrel tudom képzelni, a mely rendszerekben igenis helyet foglalhat a választás is sokféle alakban, a nélkül, hogy az illető intézmény megszűnnék állami lenni; s nagyon furcsának találnám, ha a magyar *állam* képviselőháza elnevezés alatt egy kinevezett képviselők közül alakult testületet kellene értenünk. Egyébiránt a modern eszmék hatalmas áramlata mellett talán ezt is elérhetjük, mert hiszen az administratio, s nemcsak a szorosabb értelemben vett, de az általános közigazgatás s ennek minden, de minden ága sokkal gyorsabban, sokkal pontosabban, sokkal olcsóbban és sokkal hatásosabban működhetnék, ha a legfőbb intézőket, a kormányt az a választott parlament nem akadályozná minden lépten-nyomon működésében.

S ez a következtetés nem absurdum kérem, mert a kinevezés mellett hangoztatott érvek legfontosabbjainak logikája kérlelhetlenül ide vezet. Nemrég szerencsém volt a lapok hasábjain egy tervezett orosz alkotmányt ismertetni, mely talán még most is ott várja a czári cabinet irodájának valamelyik fiókjában a feltámasztást. Hát ez az orosz alkotmány kétségkívül jobban biztosítja *állami* kinevezett képviselőházával és senatusával a gyors igazságszol-

gáltatást, a rend pontos fentartását, a kormány intézkedéseinek és intencióinak gyors és erélyes végrehajtását, mint bármely más parlamentáris alkotmány, mint bármely választott tisztikar.

De csak addig biztosítja, a míg tevékeny, erélyes, hazafias ember vezeti a gyeplőt. És ha mindez a feltétel meg is van benne, még egyet követelek tőle, hogy ezt a kétélű fegyvert a kezébe adjam, egy igen nagy és nehéz feltételt (nem a halhatatlanságot, pedig ez is óhajtott volna), azt, hogy minden jóakarat, minden erélyesség mellett csalhatatlan legyen, a ki biztosítékot nyújt az iránt, hogy legjobb intencióból sem vezeti tévedésből hinárba nemzetét.

Igaz, mi nem vagyunk ily helyzetben, s nálunk ott van a szabad választásból kifolyó képviselőház. Igaz. Megemlékezem erről majd alább. De nem felesleges meggondolni a kimondott jelszavak végső consequentiáit sem. A szétszórt üszköt késő akkor eloltani, mikor már felgyújtotta a falut. S a mi helyzetünkben, a mi adott viszonyaink mellett jó lesz nyíltan, őszintén gondolkozni legalább négy fal között azon kérdésről is, vajjon a mi alkotmányos életünk, a mi közszabadságunk a lefolyt 10-12 év alatt oly nagyon megszilárdult-e már, hogy minden fegyvert kidobjunk a kezünkől, a mely a multban oly erősnek, oly élesnek bizonyult? Kiragadhatják - igaz - így is, úgy is e fegyvert a kezünkől, de ha úgy ragadják ki erőszakkal, megmarad annak delejes büvereje abban a kézben, a mely forgatta, s könnyebb azt visszavivni, mintha magunk dobjuk el, magunk vesszük élet, magunk koptatjuk el delejét.

De hát azt mondhatják erre, ez igen merész conjectura és szerencsére hosszú időre alap és ok nélküli aggodalom. Térjünk tehát a practikusabb okoskodásra s nézzük nem a conjecturákat, hanem a tényeket. Ott van Franciaország példája III. Napoleon alatt. Senki sem fogja tagadhatni, hogy az általa szervezett közigazgatás, mint ilyen kitűnő volt. De mivé tette egyébként azt a nagy nemzetet? Hova aljasította le nemességét, büszkeségét, erkölceit? Sedan a megmondhatója! Ott is sajnosan bebizonyult, a mit Renan Ernő régen megmondott a napoleoni uralomra vonatkozólag, s a mit minden centralisáló és absolutisticus rendszerre el lehet mondani: „L'égoïsme, le scepticisme, l'indifférence envers les gouvernants, la persuasion, qu'on ne leur doit aucune reconnaissance, desséchent totalement le coeur du pays.” Ha elveszük a nemzettől, a mi érdekeit a közügyekhez fűzte: elveszük a nemzet érdeklődését is, megöljük a közügyek iránti lelkesedést.

Tökéletesen elismerem, hogy erélyes, jó kézben sokkal biztosabb és jobb lesz a közigazgatás kinevezett hivatalnokok mellett; de viszont azt nem lehet eltagadni, hogy sokkal könnyebb lesz minden visszaélés, akár öntudatos, akár öntudatlan legyen az; akár szándékos rosszakarattól származzék az, akár pedig jószándéku tévedésből.

Ez a különbség épen minden absolutisticus és centralisticus és minden szabadelvű parlamentaris, közszabadságot és *közérdeklődést* biztosító intézmény között. Amaz gyorsan, pontosan forog, s ha jól és hibátlanul kezeltetik, sokkal fényesebb eredményeket képes felmutatni. Emez nehézkes, lassu gépezet s a leghelyesebb eredményt is csak néhány küzdelmek, megtámadások, vádaskodások és pizskolódások után képes elérni. S azért vajjon melyikünk cserélné el az alkotmányos nehéz gépezetet a gyorsan működő absolutisticus uralommal?

Jól tudom, hogy parlamentaris alkotmányunk mellett egészen más rendszerbe kellett s kell önteni önkormányzatunkat, s hogy ma a megyéknek, a törvényhatóságoknak nem az a feladatuk többé, a mi régen volt.

Egészen más 1848 óta a megyék helyzete, egészen más azon kölcsönös viszony, azon állás, a melybe már az 1848-ik évi törvények is a megyéket, mint az alkotmány védbástyáit, de egyszersmind a kormány törvényes rendeleteinek végrehajtóit a parlamentnek felelős kormány irányában helyezék.

Régebben a megyéknek nemcsak az volt feladatuk, hogy az alkotmányt védjék; hanem bizonyos tekintetben önmagukat az alkotmány ellen is kellett védeniök, mert az nem volt egyéb absolutismusnál.

Az absolutismust egyedül csak a *felelősség*, a felelős kormányzat szoríthatta ki, s ki is szorította.

Ezen változott helyzet alkotmányos életünk óta nagyon sok beszéd, gondolkozás és következtetés tárgya volt. Egész kis irodalmat lehetne összeállítani az e tárgyról mondottak és írottakból. Vannak, a kik azt hiszik, hogy most már a felelős kormány felállításával s a követküldési és utasítási jog megszüntével a megyéknek minden egyéb közjogi befolyása is elenyészett s előbbi magasztos állásukból a kormány egyszerű vak eszközeivé törpültek alá. Ezek a par excellence „*állami*” közigazgatás emberei, a kik a kormányt és kormányhatalmat össze-tesztetik az állammal s a nemzet hatalmával; a kik nem gondolnak a nemzet történelmével, életével és vérlüktetésével, mert azon tévedésben élnek, hogy a kormány nemcsak képviseli a nemzetet, hanem az maga a nemzet.

Vannak viszont, a kik azt hiszik, hogy a megyék hatósága és hatáskörének az 1848-iki törvények után is teljes kiterjedésében kellene megmaradni, s a törvényhatóságoknak viszonya a kormányhoz a felelős kormányrendszer alatt is az maradt, a mi annak előtte volt, s úgy látszik arról is meg vannak győződve, hogy a kormánynak általuk törvénytelenekül talált, vagy általuk törvénytelenekké bélyegzett rendeleteivel szemben s e rendeletek végrehajtásának meggátlására ugyanazon eszközöket lehet és czélszerű felhasználni, a melyek azelőtt voltak a megyék kiváló fegyverei; sőt még a vis inertiae és a jus renitendi igénybevételét is megpróbálnák a legkülönbözőbb alakban. Ezek feledik, hogy a megyék, mint az alkotmány védbástyái, az 1848-ik évig erős vértet képeztek ugyan a megtámadások ellen, de ezen védelemben önmagukra, saját erejökre levén hagyatva, oltalomra a nem felelős kormány ellenében nem számíthattak. Ez oltalom hiánya volt a régi alkotmány Achilles-sarka; a védmű tető nélkül volt; ezt a tetőt óhajtotta és küzdötte ki magának a nemzet; ez a betetőzés lett biztosítva a parlamentaris, felelős kormány által.

Azt hiszem, hogy a kettő között van az egyedül helyes út. A megyéknek a mai viszonyok mellett épen nem derogálhat, ha a vis inertiae helyett a kormány felelősségében keresik a védelmet; de viszont a megyéket, mint a nemzeti életnek s nevezetesen, mint a magyar elemnek lüktető ereit nem lehet és nem szabad megfosztanunk minden befolyástól, minden hatáskörtől a közéletben, s nem lehet és nem szabad megszüntetnünk azon intézményeket, a melyek e befolyás és hatáskör igénybevételére, a közérdeklődés fejlesztésére és gyakorlására igen lényeges tényezők voltak és lesznek mindig.

Ha tehát a közigazgatási tisztviselők választása mellett szállok sikra, teszem ezt nem azon indokból, mintha a megyei autonómia azon félreismerői közé tartoznám, a kik ezen a czimen mindent akarnak, csak rendet nem; a kik az autonomia alatt nem értenek egyebet, mint hogy minden autonomikus testület a priori és eo ipso ellensége s legalább is ellentétese, versenytársa és ellenőrizője a mindenkori kormánynak; a mely köteles mindent gyanus, bizalmatlan szemmel és huzódozással fogadni, a mi a kormánytól jön, s a minek végrehajtása reá van bízva.

Nem ezért védem a választás rendszerét; teljes tudatában vagyok azon hatáskörnek s azon feladatnak, mely a törvényhatóságokat felelős kormányzat mellett illetheti. De teljes meggyőződésemm, hogy a történelmi mult és fejlődés által adott alapot ignorálnunk s félre vetnünk nem szabad; még azon esetben sem szabad, ha esetleg rosszabb volna az új, idegennél, mert amaz a mienk, a mi vérünk, a mi csontunk, emez pedig mindig csak veszélyes és erősödésre alig

képes vérátömlesztés marad. És teljes meggyőződésemm ennek következtében, hogy fenn kell tartanunk nemcsak a közszabadság érdekében, hanem a magyar elem, a magyar középosztály érdekében ennek befolyását; ennek érdeklődését a közügyek körül s mindazt, a mi ez érdeklődést előmozdítja s biztosítja.

S épen, mert a változott parlamentarizmus viszonyok mellett, mert a törvénykezésnek (szerintem nagyon is merev) elkülönítése után a törvényhatóságok hatásköre természetesen nagyon megcsökkent; épen azért más úton s más irányban lehetőleg fejleszteni kellene e hatáskört. Első sorban ezért üdvözöltem a közigazgatási bizottságok eszméjét.

De ha már nem is fejlesztjük, legalább is nem szabad szükségtelenül még tovább csorbítanunk e hatáskört s ennek kapcsán az önkormányzat iránti érdeklődést.

Azt mondják, így is csekély az érdeklődés az autonómikus ügyek iránt. Fájdalom, igaz. De nem is praetendálom én, hogy minden törvényhatóságnak valamennyi 400-600 tagja mindig megjelenjék a gyűléseken, s minden ügybe beleszóljon. Ha egy-egy törvényhatóságban csak 50-60 ember érdeklődik a közügyek iránt; ha csak huszan vannak is minden törvényhatóságban, a kik különben nem törődve a közügyekkel porcul negotiis élnének: ezeknek összes száma is jelentékeny tényező a közélet, közszabadság fentartására annál inkább, mert ezeknek nagyobb része a nemzet azon tagjaiból kerül ki, a kiknek egyéb úton nincs alkalmuk, vagy kedvük a közélet kellemetlenségeivel megküzdeni.

S ezek a kevesen is - ne feledjük - azért vannak, mert részint kötelességérzetből, részint az emberi természetnek megfelelő más indokokból szerepelni, befolyást gyakorolni, befolyásukat érvényesíteni s esetleg hivatalt vállalni akarnak. De, hogy ezt elérhessék: kénytelenek idejök, munkájuk és tehetségek nagy részét minden egyéb megtérítés nélkül a közügyeknek szentelni, kénytelenek a közügyekkel és közélettel foglalkozni, mert e nélkül nem érik el azon befolyást, azon hatáskört, a melyért küzdenek.

S azok a kevesen, a kik a még megmaradt hatáskörben a még lehető befolyást megszerezni és gyakorolni akarják, azok, vagy legalább azok egy része a közügyekben és a közélet küzdelmeiben kiképezik magokat s tevékeny és használható tagjaivá válnak minden közügynek.

Vegyük el a törvényhatóságok tagjaitól a hatáskör és befolyásnak még azon romjait is, a melyek még ott vannak, s össze fog dőlni az egész kártyavár, mert senkinek sem lesz kedve azon festett figura szerepét elvállalni, a melyből a tehetetlen kártyavárat összeállították.

Már pedig én a helyesen értelmezett autonómiát semmi esetre sem akarom kártyaváru látni, és számítva a történelmi fejlődéssel, számítva a nemzet közönségének e fejlődés által alakult jellemével és hajlamaival, számítva magával az általános emberi természettel, fennakarom tartani azon tényezőket, a melyek a közéletben való részvételt s ennek következtében a helyes autonómikus életet és működést biztosítják.

Ideje azonban, hogy azon részletesebb egyes megtámadásokra is áttérjek, a melyekkel a választási rendszert és a választott tisztviselőket elhalmozni oly divatba jött. Valamint eddigi fejtegetéseimben sem előre áttanulmányozott rendszeres beosztás vezérelt: úgy ez ellenvetéseket sem volt időm fokozatos rendbe szedni és csupán a szerint fogok velök foglalkozni, a mint épen tollam alá jönnek. Bocsánatot kell kérnem ezért az olvasótól is, a szerkesztőtől is; de mentsen az, hogy *nem volt időm - rövidebben írni.*

Hát bizony azt kénytelen vagyok elismerni, hogy a választás ellen s a választott tisztviselők ellen sok panasz alapos. Csak egy csekélységet felejtünk el e mellett, azt, hogy hát a kinevezett hivatalnokok ellen (pedig hála istennek most már ezeknek is bőviben vagyunk), nem ugyanannyi, nem még több-e a panasz? Tessék csak a közönség között; tessék a nép között

megfordulni és sorra venni a miniszterialis, a bírósági, az adóügyi, vagy bármily más kormány-közegeket; nem merném reproducálni azt a sok áldást, a mi mindenütt kíséri őket Világért sem mondom, hogy mindez a panasz alapos; de megvan, épen úgy és még nagyobb mértékben, mint a közigazgatási tisztviselők ellen. Azt sem mondom, hogy ez utóbbiak mind Catók s mindannyian lelkiismeretes, pontos emberek. Van biz azok között sok rossz, sok hanyag tisztviselő; de épen úgy van a kinevezettek között is, s viszont itt is ott is találkozunk igen kedves, igen értelmes, szorgalmas és lelkiismeretes emberekkel. Ez tehát magában nem bizonyít semmit sem pro sem contra.

Sokkal plausibilisebb első pillanatra a sógorság-komaság vádja. Ez bizony nagy baj. Tényleg létezik; tényleg kevés kivétellel nagyon uralkodnak egyes cliquek, egyes családok; de tagadom, hogy ezen a kinevezés segíteni fogna. A különbség csak az lesz, hogy míg emigy minden megyében egy-két clique, egy-két család, s így összesen az országban legalább néhány száz család uralkodik nagyon is korlátozottan: addig amugy a kineveztetések elkerülhetlen protectiója mellett az egész országban csupán egy-két clique vagy család fogna uralkodni majdnem korlátlanul. Nekem amaz a közszabadság érdekében mégis jobban tetszik. A tapasztalás és a dolog természete is mellettem bizonyítanak. A kinevező egy ember, ez természetesen nem ismerheti az ország minden alkalmas emberét. A hozzá közel állók *tanácsára* szorul tehát s így sokkal inkább van kitéve a kisebb, nagyobb, gyakran igen nagy tévedéseknek, míg a választók mégis csak ismerik annyira-mennyire azt, a kire szavazni óhajtanak. S annak a családnak, vagy cliquenek, a mely érdemetlent, vagy alkalmatlant akar a választásnál keresztülerőszakolni, mégis számolnia kell a választók nagy számával; annak az egy vagy két családnak ellenben, a mely a kinevezést akarja hasonló elemekre kieroszakolni, csupán a kinevező jó barátai (és pedig a miniszterek és főbb hivatalnokok épen a parlamentarismus mellett nagyon el lévén foglalva egyéb országos ügyekkel, gyakran csupán egy-egy omnipotens kisebbbrangu előadóval) kell számolnia. Azt pedig alig hiszem, hogy bármily körülmények között czélszerű és megengedhető volna a kormány parlamentaris felelősségét úgy értelmezni, hogy bármely kisebb hivatal téves betöltése parlamentaris hullámvetést s a miniszter megbuktatását eredményezze.

De - azt mondják - maga a választott tisztviselő nem lehet független, ha választóitól függ. De hát a kinevezett tisztviselő senkitől sem függ? S vajjon a tisztviselő önérzetét nem sokkal inkább sérti-e az, ha egy embernek, vagy legfeljebb egyes protectoroknak, de mindig egyes embereknek kell hizelegnie, minthogy ha egész választó közönség tetszését kell kiérdemelnie. A választott tisztviselő épen úgy lekötelezettje a felperesnek, mint az alperesnek, míg a kinevezett csupán protectorának tartozik hálával, de ennek tiszteres mértékben, s nagyon természetesnek találom, hogy már csupa kényszerüsből is sokkal elfogulatlanabb és függetlenebb lesz, a ki nem egy ember szeszélyének köszöni állását, hanem egy egész közönség bizalmának, mint az, a ki nem törődve a vele élők bizalmával és becsülésével, egyes emberek protectiója által lett abba becsempészve. Sokkal természetesebb annak függetlensége, a ki 400-600 embertől függ, mint azé, a ki egy embertől függ. S ez annyira nem paradoxon kérem, hogy minden további magyarázgatását is feleslegesnek tartom. De igenis egyben függetlenebb lesz a kinevezett hivatalnok; abban, hogy a közönség érdekeire és semmiféle ellenőrző bizottságra nem fog adni semmit, mert végre is arra kényszerül, hogy annak az egynek akaratját teljesítse, a ki kinevezte s a kitől állása és előmenetele ezután is függ.

Erre is van az ellentáborban orvosság. A megye alakítson egy ellenőrző bizottságot; de ennek a bizottságnak, és magának az ellenőrködésre korlátozt törvényhatóságnak ezenkívül semmi intézkedési joga, semmi hatásköre, sőt még csak a fegyelmi eljárás megindítására se legyen joga. És kérem olyan emberek is mondják ezt, a kik a practikus megyei életben résztvettek. De

hát komolyan hiszik, hogy ilyen pictus masculus szerepre akad vállalkozó? S komolyan hiszik, hogy ezen hatáskör nélküli ellenőrzésben „elég garantiája van a közszabadságnak?”

Én nem hiszem, hogy ez elég orvosszer lehessen a visszaélések meggátlására egyes nagyon eclatans eseteket kivéve; de még kevésbé hihetem, hogy ezt a minden jog nélküli ellenőrzési historiát komolyan életképes intézménynek képzelni lehessen. De ha azután abba a nem létező hatáskörbe nem is vágyódik majd senki; ha abba a tehetetlen testületbe nem is lép be majd senki, s a megyei közélettől majd természetszerűleg azok is visszavonulnak, a kik a változott viszonyok daczára addig, a míg bármi csekély *tenni* és hatni való volt ott, mégis csak feláldozták saját nyugalmaikat és magánügyeiket: akkor azután készen lesz a vád, hogy a magyar elem nem képes az autonomikus életre, hogy nem való neki az önkormányzat. Én istenem! Egy évezredig képeseknek bizonyultunk; a legnagyobb vészek és viharok közepette megálltuk a helyünket; a legnagyobb áldozatoktól nem riadtunk vissza, s most milyen könnyen a szemünk közé vágják, hogy éretlenek vagytok az autonómiára! S akadnak - fájdalom igen sokan - a kik ezt a logikát el is hiszik s akár meg is esküsznek reá, nem gondolva meg, hogy a közérdeklődés csak úgy állhat fenn, ha van mi iránt érdeklődni; a közéletben csak akkor fejthet ki az önkormányzat embere tevékenységet, *ha van mit tenni*. - A mikor komoly és nehéz tettek vártak reánk: ott volt a nemzet apraja, nagyja s tudott komolyan, tudott életét és vagyonát feláldozva *tenni*; de azt ne praetendálja tőlünk senki, hogy lelkesedjünk olyan titulusért, a mely semmi jogot, semmi hatáskört nem ad; hogy résztvegyünk oly testületekben, a hol semmi *tenni* való nem akad; a hol legfeljebb egyes alázatos észrevételeket szabad koczkáztatunk, de még csak a vizsgálatot sem rendelhetjük el a tapasztalt mulasztás vagy visszaélés felderítése végett. Nem; ez az élet nem a magyar közülethez szokott magyar elem gyomrának való.

Eltekintve a közszabadság kérdésétől, én más igen fontos ok miatt sem szeretném megszüntetni a magyar elem érdeklődését a közügyekben, a magyar elem jogosult befolyását minden vidéken. Értem a *nemzetiségi kérdést*, értem azt a hatalmasnak látszó ellen-argumentumot, a melyet úgy szoktak kifejezni, hogy szükséges nálunk a kinevezési rendszer, mert - *polyglott nemzet vagyunk*.

Az én nézetem szerint épen azért szükséges az autonómia, és szükséges a választás, mert polyglott nemzet vagyunk.

Azzal mindannyian tisztában vagyunk, hogy nálunk oly értelemben vett nemzetiségi kérdés, a melyet a kifelé gravitáló izgatások szeretnének a világgal elhitetni, nincsen. Az kétségtelen, hogy nálunk, a magyar államban, minden ajku honpolgár egyenlő jogokkal bíró fia és polgára a hazának. Az államegység fentartásához, Magyarország integritásához minden ellentétes törekvéssel szemben szigoruan ragaszkodunk s azt meg akarjuk, meg is fogjuk védeni minden esetben; de a nemzetiségeket nem nyomjuk el, nem üldözzük és nem áll azoknak sem intentiójában, a kik ezen szempontból ohajtják a kinevezett tisztikart. Ebből az indokból tehát nem szükséges a kinevezés, s bátran mondhatom, hogy nincs magyar ember, a ki minden nemzetiséget őszinte örömmel testvérül ne üdvözlne, a ki méltó indignációval vissza ne utasítaná azon gyanusítást, hogy bármily intézményt a testvér-nemzetiségek elnyomása végett tart szükségesnek.

Marad tehát csupán a hazafiatlan és törvénytelen, a kifelé gravitáló izgatásoknak ellensúlyozása; ezeknek a közjó érdekében való lehetetlenné tétele, s ebből a szempontból - nem tehetek róla - a legszerencsétlenebbül választott eszköznek találom a centralizált, a kinevezett tisztikart. Bármennyire tiszteljem is mindazoknak fényes tehetségét és gyakorlati érdemeiket, a kik Grünwald Béla képviselőtársammal élükön ezen theoria harczoaivá szegődtek: én a magam csekély, de talán elfogulatlan gondolkozásmódjával nem tudok kibékülni azon gondolattal, hogy a magyar elemnek a kormányzati erő összpontosítására, fokozására s egyáltalán a kor-

mánygépezet igénybevételére legyen szüksége, hogy természetes vezérszerepét biztosíthassa az országban. Hisz akkor igazat adnánk legalább részben azoknak, a kik azzal vádolnak bennünket a külföld előtt, hogy vezérszerepünk nem természetes, hogy az úgy van kieroszakolva a többi nemzetiség rovására. Azokat az izgatásokat nézetem szerint semmiféle dictatorius rendszabálylyal elfojtani nem fogjuk, legfeljebb elkeseríteni. A törvénytelenység, az izgató eroszakoskodása ellen eddigi törvényeink és alkotmányunk is elég védelmet nyújtanak; azt pedig, hogy ez izgatások tulságosan termékeny talajra ne találjanak, társadalmi uton lehet csak megakadályozni s illetőleg a kormányzati rendszer oly intézményei által, a melyek a társadalomra is élénkítőleg, a közérdeklődést előmozdítólag hatnak; a melyek a nemzet intelligenciájának és javának biztosítják s lehetővé teszik, hogy a közéletben, közvetlenül saját körében érvényesíthesse befolyását. Nemcsak lehetővé teszik, hanem azt egyenesen serkentik, kényszerítik erre.

Volt alkalmam a képviselőházban kifejezni azon meggyőződésemet, s ismétlem most is, hogy a magyar elem vezérszerepe nem octroyált valami; hanem természetes fejleménye a történelmi multnak s az általa jelenben is birt természetes tényezőknek. A magyar elem vezérbefolyása nem önkényes, kieroszakolt valami; hanem természetszerű következménye annak, hogy nála egyesülnek legnagyobb mértékben azon feltételek, a melyek e befolyást biztosíthatják. Történelmi mult, intelligencia, számarány, vagyoni és műveltségi viszonyok stb. azok azon fegyverek, a melyek a magyar elem befolyását jogosulttá teszik; de ennél tovább menni már eroszak színével bir s kétélű fegyverré válik. Veszítse el a magyar nemzet e természetes feltételeket s alapokat: el fogja veszíteni természetes vezérszerepét s át fog az menni azon nemzetiiség kezeibe, a mely ezen természetes feltételeknek birtokában leend.

S ezen természetes feltételek megtartására, ezen természetes befolyás gyakorlására miben sem látok nagyobb biztosítékot, mint ha az ezen befolyást gyakorló magyar elemnek ugyanott s ugyanazon alapon nyújtunk hatáskört, a hol s a mely alapon évszázadokon át gyakorolta a befolyást. S ne higyük, hogy e természetes feltételek meg fognak oly mértékben maradni, mint azelőtt, ha elveszszük az alkalmat, a kötelességet azok érvényesítésére s ennek következtében gyakorlására és fejlesztésére. Ezért tartom én saját magyar nemzetiségünk érdekében szükségesnek az önkormányzati jognak - helyes irányban való - fejlesztését, a közérdeklődés tényezőinek fentartását.

Ha így ezen az uton nem tud érvényesülni a magyar elem természetszerű befolyása: akkor más uton még kevésbé fogjuk azt biztosíthatni. Hogy ezen az uton mennyit lehet tenni, azt gyakorlatilag éppen Grünwald Béla t. barátom mutatta meg, mint Zólyommegye alispánja s éppen Besztercebányán, a pánszláv izgatásoknak Moyses püspök óta egyik legveszedelmesebb fészkeben. S hogy azon a másik uton nem megyünk semmire: azt bebizonyította rajtunk a germánisáló korszak. Ma minden ember a műveltség kiegészítő részéül tekinti, hogy németül tudjon; akkor a legjobb családok megtiltották fiaiknak, hogy németül tanuljanak. Ma szeretjük a Rákóczy-indulót, s lelkesedünk is rajta; de nem gondolunk vérre, vásra, ha halljuk: akkor pedig, mikor csak négy fal közé bezárkózva mertük eljátszani; egy-egy rossz zongora hamis hangjai mellett is majd kiégett a lelkesüléstől arcunk a Rákóczy mellett, s készek lettünk volna ököltre kelni az egész világgal.

Éppen ott, a hol a közös főérdek mellett annyi a kisebb mellékérdekeknek részint természetszerű, részint mesterségesen felcsigázott összeütközése, mint nálunk a polyglott országban: éppen ott szükséges, hogy e mellékérdekek keserősége saját tüzhelyén forrja ki magát; éppen ott kell alkalmat adnunk arra, hogy a kisebb harcok localisálva végig küzdethessenek s ne növesztessenek - az elfojtás által, vagy az által, hogy a jogos vagy annak vélt panaszoknak alkalmat nem adunk a nyilvánulásra - országos kérdésekké, az elkeseredés gyújtópontjaivá és

fejlesztőivé. A ki izgatni akar, így is, úgy is meg fogja tenni, de sokkal sikeresebben, ha ürügye van titkolózni s titokban maradni, mint, hogyha alkalma van s ezáltal kénytelen a nyilvánosság elé lépni, s így egyuttal a nyilvánosság előtt meg is czáfolható.

A törvénytelenység, az erőszakoskodás ellen teljes erélylyel kell fellépünk; azt semmi szín alatt eltűnünk nem lehet és nem szabad; de erre - hála istennek - nincs szükségünk a kinevezett hivatalnok-sereg, a melyet egyébként még más szempontból sem tartok alkalmasnak e célra.

Ott ugyanis, a hol az izgatások ellensúlyozására szükség van: szükség van egyuttal tapintatos és a helyi viszonyokat ismerő emberekre. A kinevezési rendszerrel pedig természetesen együtt jár az, s éppen ezen kérdésben természetes következmény lesz az, hogy egyes vidékekre egészen más, egészen idegen vidékekről fognak kineveztetni s áthelyeztetni a hivatalnokokat, s minden elővigyázat, minden gondos válogatás mellett is lehetetlen lesz elkerülni a viszonyok ismeretlenségéből származó tapintatlanságok és visszaélések egész sorozatát s én ezt sokkal veszedelmesebbnek tartom, mint ha itt-ott a magyar elem természetesen befolyása ideig-óráig elnyomatik egy más elem izgatásai által. Az a másik elem, a mely az önkormányzat körén belül felülkerekedett, kénytelen lesz ezt a fölényt a fentebb említett természetesen feltételek által biztosítani, s viszont a magyar elem kénytelen lesz ezen feltételeket megszerezni, kifejteni, hogy visszanyerje - ha szükséges - természetesen befolyását, s ez a nemes verseny nem fog ártalmára válni egyik félnek sem, de igenis hasznára lesz a magyar elemnek, a mely kénytelen lesz erejét s életképességét gyakorolni s ez által fejleszteni, míg ellenkező esetben nyugodtan várva az „áldást, mely felülről jő”, tétlenségében eltesped s elvesztegeti, satnyulni engedi életerejét, a mit azután semmiféle centralistikus vagy absolutistikus intézkedésekkel vissza nem adhatunk neki.

Meg kell itt jegyeznem, hogy csupán azon kivételes esetekről és helyzetekről lehet itt és így szó, a hol a nem-magyar elem felülkerekedése egyuttal az államellenes törekvéseknek felülkerekedését jelenti, mert egyébként sehol sincs szüksége annak, hogy ugyanazon haza egyenlően hű polgárai így versenyezzenek csupán azért, mert más-más nyelvet beszélnek, s hála az égnek, országunk számtalan példát nyújt arra, hogy a legkülönbözőbb ajku lakosság a legszebb egyetértésben él egymással, s hogy akárhány törvényhatóságban a legkisebb baj és veszély nélkül érvényesül minden ajku befolyás.

De térjünk vissza a szorosán vett közigazgatási kérdésekre. Itt is ismételni kell azt az argumentumot, hogy a helyi viszonyokkal s emberekkel ismerős választott tisztviselő okvetlenül jobb közigazgatási közeg lesz, mint az idegen. Nem folytatom ennek a tételnek bővebb kifejtését. Azok, a kik nem csupán az íróasztal mellett szerezték közigazgatási teoriájukat; a kik odakint részt vesznek a közügyekben, vagy csak passzív is érzik a különböző rendszerek befolyását; azok, a kik a vidéknek életét nem tévesztik össze egy nagy város zajával s chaosával: azok mind nekem fognak igazat adni.

De hát mit ér ez - mondják - mikor egyébként hasznavehetetlen a választott tisztviselő, s orvosolni sem lehet a bajt, mert „mindenesetre elnézőbbek leszünk a magunk által választott tisztviselő iránt, mint a kinevezett hivatalnok iránt.”

Hát én azt sem hiszem, sőt a praxisból éppen ellenkezőleg tudom. Vannak most is választott és kinevezett hivatalnokaink; vajjon melyik van a kettő közül több secaturának kitéve? Mindenesetre a választott. Panasz van mindkettő ellen; de az a különbség, hogy míg a választott tisztviselőnek minden legkisebb hibáját azonnal szemére vetik s meg is torolják: addig a kinevezett hivatalnok nyugodtan folytatja elszigeteltségében mulasztásait és visszaéléseit,

mert az ezek ellen emelt panaszok mindig csak panaszkodások maradnak s csupán a leg-ritkább, legszembeszökőbb esetekben növekszenek határozott vádemelésé.

S ez igen természetes következménye a két rendszernek. A választásnál ott van először a választóknak morális felelőssége, a mely - tessék elhinni - nemcsak frázis; nagyon értik azt azok a kigunyolt, lenézett táblabírák, s ugyancsak résen áll nagy részük, hogy az ő választottjuk tisztességesen viselje magát s becsületet szerezzen választóinak. Évek és évek multán is büszkén hirdetik egy-egy kiváló tisztviselőt illetőleg, hogy ezt ők választották; ez az ő érdemök, s ugyancsak megkínózzák azt, a kiben csalódtak, s a ki compromittálja saját választóit. De ott van azután az a még hatalmasabb két tábor, a mely majdnem lehetetlenné teszi az elnézést, a legyezgetést: ott vannak a volt és a leendő ellenpártok, azok, a kik mást akartak arra a helyre választani, és azok, a kik ezután akarnak mást oda ültetni. A mult és a jövő concurrenceinél nincsen hatalmasabb és elkeseredettebb kritikus, s ezek ugyancsak a körmére néznek a választott tisztviselőnek.

Ez utóbbi factorok részben megvannak ugyan a protectiótól függő kinevezésnél is, de természetesen sokkal kisebb, sokkal kevésbé intensiv mértékben, s ezen csekély mértékben is ez a harc a kinevezéseknél személyes intrigálással, besugással stb. aljasul, míg a választás rendszerénél nyílt és nemes küzdelemmé emelkedik. Én ebben a tekintetben is jobban szerettem emezt, mint amazt.

De magából a parlamentaris életből is azt következtetem, hogy meg kell tartanunk mindazt, a mi a nemzet hamisítatlan közvéleményének nyilvánulását biztosíthatja s előmozdithatja; a mi a közszabadságnak mennél több garantiát nyújt. Már pedig az a parlament mindig hivebb képviselője lesz a nemzetnek, a melynek választására oly tisztviselők bírnak lényeges befolyással, a kik a közönség bizalmából tisztviselők, a kik a közönség kiegészítő részét képezik s ennek intencióit respectálják, mint az a parlament, a hol a választásokra a kinevezett tisztviselők folynak be, a kik nem törődve a közönséggel, annak nézeteivel és irányával: kötelességszerűleg csupán azon kormány (tehát azon egy párt) érdekeit mozditják elő, a melytől kizárólag függnek. Épen parlamentaris államban, a hol a kormány szükségképen pártkormány, nem szabad a tisztviselőket is egyetlen párt creaturáivá tennünk. Hiába itt minden álokoskodás; a közszabadság s a parlamentaris, alkotmányos élet szabad nyilvánulása legjelentékenyebb garantiáját jelenleg a tisztviselők választásában találja.

Azt mondja erre a kinevezés egy általam is igen tisztelt előharczosa, ugyancsak e lapok hasábjain, hogy de bizony nem garancia ez, mert a tisztviselő most is nem a választóktól függ, hanem a főispán után a kormánytól.

Ez sem áll egészen. De ha ugy állana, akkor az önök egész előbbi okoskodása romba dőlne. Hiszen akkor nem szükséges az „államegység biztosítása” a „közigazgatás pontosabbá, jobbá tétele” és számos egyéb okok miatt változtatnunk a rendszeren, a mely változtatásnak épen az volna célja, hogy a tisztviselők a fentebb érintett indokokból „függjenek a kormánytól.”

De nem is így van az. A kormány befolyását, jogát a befolyásra a közigazgatás érdekében szükségesnek és természetesnek találom én is, és talán mindnyájan, a kik jó közigazgatást ohajtunk. Sőt azt is ohajtjuk, hogy ez az ellenőrzési és felügyelési jog mennél közvetlenebb, mennél határozottabb legyen; de ennél tovább nem ohajtok menni s meggyőződéseim, hogy a választási rendszer a míg a törvényhatóságok kezében marad - a kormány minden egyéb jogosult hatalma mellett is, sőt talán épen ezért - legjelentékenyebb garantiája a közszabadságnak, s meggyőződéseim, hogy e garantiát lehetőleg épségben meg is kell őriznünk.

S ha már benne vagyok ellenfeleink ellentmondásaiban; legyen szabad itten az ellenzék kedvéért felhoznom ugyanazon tisztelt barátomnak ugyanazon cikkében felemlített azon állítását, hogy a főispán hatalma ma semmi, hogy annak ellenőrzési joga fictio.

Egyrészt azt mondják így is úgy is a kormánytól függ a tisztviselő, mert a kormány hatalma nagy; másrészt azt panaszolják, hogy a kormánynak semmi, vagy alig számbavehető a befolyása a közigazgatásra.

Nem mulatok hosszasan ezen ellentmondásokkal. De szükséges constatalni, hogy itt is a középben van az igazság. A főispán igenis jelentékeny tényező ma a közigazgatásban, s kell is, hogy az legyen; sőt kell nézetem szerint, hogy a hatályos ellenőrzés végett még nagyobb hatalmat adjunk kezébe, de csakis a szigoruan vett közigazgatási kérdésekben, s csakis addig, hogy az országos kormánynak az állami közigazgatásra vonatkozó rendeletei pontosan és gyorsan hajtassanak végre. Mindaz ellenben, a mi országos érdekekkel nincs összeköttetésben, a mi localis, autonomikus érdek; mindaz lehetőleg korlátlanul (ha nem is felügyelet nélkül) az önkormányzat kezében öszpontosíttassék. S akkor a választási rendszer mellett is igen szép hivatása, igen sok teendője leend a főispánoknak, nem is említve azon szükséges hivatást, hogy legalkalmasabb közvetítői maradnak a kormánynak és törvényhatóságoknak mindenütt, a hol az országos és az autonomikus érdekek között összeegyeztetést kell keresni.

Vigasztalásul azt mondják, hogy „az autonomia a kinevezés által nem szűnik meg végkép.” Igaz; de jelentékenyen csorbul és csorbul a közérdeklődés, melyre oly nagy súlyt fektetnek, s melyet az említett hatáskör nélküli ellenőrzési fictiv jog teljesen tönkretenne.

Azt mondják, hogy „a választás nem szolgálhat ingerül a közérdeklődés fentartására.” De a protectió-keresés bizonyára még kevésbé. S azt mondják, hogy a választás ingadozása miatt „csupán gazdag ember vállalkozhatik közíg. hivatalra.” Ugyanezen az alapon el kellene törölnünk a képviselőházat is.

De nézzünk a szemébe ennek az utóbbi vádnak részletesebben is. Azon kezdem, hogy nem is találnám oly nagy szerencsétlenségnek, ha az ország vagyonosabb s függetlenebb elemei vállalkoznának tulnyomólag a közigazgatási tisztségekre. S vállalkoznának is minden bizonynyal, a mint vállalkoztak a régibb időkben, - ha kellő tevékenységi tért, ha kellő hatáskört biztosítanának az önkormányzatnak, s e célból is hasznosnak tartom az autonomikus jogok helyes fejlesztését, s veszedelmesnek azok csorbitását.

Viszont azonban elismerem, hogy a szegényebb, de művelt elemekre a mostani állapot alig birhat elég vonzerővel arra, hogy hivatalt vállaljanak, s ezeket nemcsak kizárni nem óhajtom, sőt lehetőleg oda csábítani. De én ennek más gyógyszereit alkalmaznám, s nem tartom egyedüli orvosságnak a kinevezést.

Egyáltalán azon vallomással akartam kezdeni, de csak most jutok hozzá, hogy elmondjam, a mit különben alig tagadhat valaki ez országban, hogy *a közigazgatás jelen állapota s ezzel kapcsolatban a törvényhatóságok mostani helyzete határozottan rossz*, s azon javítani kell, csak azt tagadom, hogy másként javítani ne lehetne, mint a kinevezés által; csak azt tagadom, hogy a felforgatás, a régi alap ignorálása jobb volna a helyes fejlesztésnél, a régi alap restaurálásánál.

Az utóbbi nehezebb, de biztosabb és egészségesebb; az előbbi kényelmesebb, de veszedelmesebb s halálos betegség magvát rejtí magában.

Javítani kell a mostani állapotot; úgy az önkormányzati rendszeren, valamint a közigazgatási gépezeten. Ez a kettő a mi nemzetünk életében szorosan összefügg, s azért legalább alapelveiben röviden meg kell jegyezmem, hogy milyennek képzelem a helyes önkormányzatot.

Állami és alkotmányos létünknek, ősi szokásainknak és nemzeti jogfejlődésünknek megfelelőleg, de különben is a szabadelvű haladás követelményeihez képest egyik alapfeltételül ismerem a decentralisatiót, s különösen *mindabban, a mi az egyes vidékek speciális érdekeit* illeti, a mit az egyes vidékek magok is elvégezhetnek, minden ily ügyet határozottan az önkormányzat teendői közé sorozok, s ezekben az önkormányzatnak lehető korlátlan hatáskört nyújtanék, nem elégedvén meg az ellenőrzéssel, mert ily értelemben az életképes fejlődés magvát látom a decentralisatióban, s nem riadok vissza attól, hogy itt-ott talán hibásabban, gyengébben fog egyik-másik ügy elintéztetni, mintha a központból intéztetnék.

Viszont azonban az országos közigazgatás pontossá tételét, s mindazon ügyek gyors és kellő végrehajtását, a melyek országos érdekek: feltétlenül szükségesnek tartom, s azért mint fentebb is kijelentem, a központi kormányzatnak erre vonatkozó hatalmát, nemcsak felügyeleti, de végrehajtási jogát is igen szigorúan praecisiroznám, s nem vindicálok a felelős kormányynyal szemben a megyéknek semmit azokból a régi jogokból, a melyek képesek voltak a leghatalmasabb rendeleteket is in praxi hatálytalanokká tenni.

Erre nincs szükségünk, mihelyt felelőssé lett a kormány; de igenis továbbra is szükségünk van arra, hogy azon a másik téren mennél nagyobb hatáskört adjunk a törvényhatóságnak, mennél nagyobb tevékenységi kört és ingert a közérdeklődésnek.

S valamint egyrésről nem egy oly ügy van, a melyet a törvényhatóságok kezéből szívesen átengedek a kormány feltétlen kezelése alá, mint pl. a rendőrség országos szervezése: épen úgy viszont számos oly tárgy van, a melyet sokkal korlátlanabbul ruháznék a törvényhatóságokra, mint a hogy az a jelen állapot mellett történik.

Mindenesetre azonban az ily értelemben vett decentralisatio, az ily értelemben fejlesztett önkormányzati jog egyik főtenyezőjéül a tisztviselők választását ismerem, azon nélkülözhetlen feltétellel mindamellet, hogy úgy a tisztviselő állásának nagyobb biztosítására, valamint a tisztviselői qualificatio és felelősség szabályozására a kellő reformok megtéessenek. S mindez nem lehetetlen a régi alapon sem.

A választott tisztviselő existenciájának nagyobb biztosítása nem lehetetlenség. Hosszabb választási időközök, nyugdíjak rendszeresítése stb. nagyon sokat tehetnek ez irányban, s a mi a jobb elemek ambícióját illeti, nemcsak a nagyobb hatáskörrel gyakorolhatunk azokra vonzerőt, hanem az által is, ha újra életbe léptetjük azt a régi jó praxist, hogy a magasabb állami hivatalokra a megyei életben kivált egyéneket szemeljük ki. Az általános közkormányzat minden ágában számos oly állomás van, a melyhez igen jó előkészítő iskola és praxis a megyei hivataloskodás, s így míg egyrésről az által, hogy a megyei tisztségből a jobb és biztosabb állami hivatalba való előmenetel helyeztetik kilátásba, a jobb elemek is szívesen fognak ide fordulni: addig másrésről elérjük azt, hogy közkormányzatunkat nem a négy fal között nevelkedett bürokraták fogják kizárólag intézni, hanem azok, a kik a külső élet praxisában ismerték meg az ország viszonyait, elemeit, igényeit; a kik a praxisból tudják, hogy gyakran a legszebben gondolt s az íróasztalon a legjobb intentióval s tanulmányynal megírt rendelet odakint a gyakorlati életben mily kivihetetlen, sőt érthetetlen marad.

Ne méltóztassanak ezt az eszmét kicsinyelni. Bizony mondom, nagy szükségünk van reá mind a két irányban.

A választási visszaéléseken is sokat javíthat a helyes alapra fektetett reformálás. Egészen sehol és soha semmiféle rendszer nem lesz tökéletes, és visszaélések mindig és mindenütt lesznek; de a választás és a *candidatio* helyes összeegyeztetése mellett nagyon sokat el lehet kerülni mindkét rendszer (választási és kinevezési) hátrányaiból, s el lehet érni azt, hogy a candidáló (ki ez esetben a kinevezési jog befolyását képviseli) se legyen kénytelen ismeretlen

embereket az atyafiság protectiója útján alkalmazni az illető tisztviselővel együtt élő s reá szorult közönség rokonszenve és akarata ellenére, s viszont a választó közönség se követhesse minden sógorsági és korteskedési szeszélyeit a közigazgatási ügymenet hátrányára.

Ehhez természetesen első sorban szükséges a *qualificatio* szigorú megállapítása. Magának a tisztviselőnek, a tisztikar tekintélyének épen úgy érdekében áll ez, mint a közigazgatásnak, s ennek rendszeresítése annál kevesebb nehézségbe ütköznék, mert az egyetemi vizsgálati rendszer már is helyes utat mutatott erre, midőn rigorosumaiban különválasztotta a jogi és a politikai rigorosumokat.

S last, but not least leghatalmasabb orvossága leend a közigazgatási calamitásoknak (ugy a kormány-hivatalokkal, valamint a választott tisztségekkel szemben) a *közigazgatási bíróság* szervezése és felállítása. Ezt talán nem is szükséges bővebben indokolnom?

Ezeken az alapokon - teljes meggyőződésemmel - helyesen fejleszthetjük s nagyon, de nagyon megjavíthatjuk autonomikus és közigazgatási viszonyainkat a nélkül, hogy a kinevezés kétélű fegyveréhez kelljen nyulnunk, a melyet a fentebb előadottak szerint a mi speciális viszonyaink, a mi nemzeti fejlődésünk mellett igen-igen veszélyes ujitásnak tartok.

S azért ne vegyék tőlünk rossz néven a *modern* államférfiak, ha ragaszkodunk a multak „emlékeihez”; mert higyjék el, nemcsak *emlék* az, a mi a multból reánk maradt, hanem a nemzeti élet *gyökere*, a melylyel a királyválasztások ideje óta oda vagyunk nőve egész történelmi és közjogi fejlődésünkhöz, egész közéletünkhöz.

Ne tépjük ki ezt a gyökeret, ha vén is, mert nem hiába mondja egyik régibb írónk:

„Hosszu szenvedés sorvasztja azt a fát,
A melyet vén korában ültetnek át.”

RAKOVSZKY ISTVÁN.